

Samenvatting

Dagelijkse activiteiten van ouder wordende echtparen: veranderingen bij achteruitgang van de gezondheid

In de komende jaren zullen meer echtgenoten samen oud worden en zelfstandig thuis blijven wonen. Veel van deze zelfstandig wonende ouderen krijgen te maken met een achteruitgang van hun gezondheid met als gevolg dat dagelijkse activiteiten anders of niet meer uitgevoerd kunnen worden. Problemen in de uitvoering van activiteiten zijn vooral belangrijk als het gaat om activiteiten die een essentiële persoonlijke betekenis hebben. Het valt te verwachten dat echtgenoten elkaar beïnvloeden in het omgaan met dergelijke beperkingen in het dagelijks functioneren. Tot nu toe is kennis over de wijze waarop ouder wordende echtparen hun persoonlijke en gezamenlijke dagelijkse activiteiten uitvoeren beperkt. Ook ontbreekt kennis over de betekenis die zij aan hun persoonlijke en gezamenlijke activiteiten geven. Daardoor is het nog onvoldoende duidelijk op welke wijze ouder wordende echtparen ondersteund zouden kunnen worden in samen 'goed' ouder worden.

Het hoofddoel van dit proefschrift is bij te dragen aan de kennis over dagelijkse activiteiten van zelfstandig wonende oudere echtparen met een toenemende achteruitgang van de gezondheid. In vier empirische en één methodologische studie werden drie hoofdonderwerpen onderzocht: (1) Het veranderingsproces van dagelijkse activiteiten van echtparen; (2) Betekenis van dagelijkse activiteiten van echtparen en (3) Wederzijdse invloeden van echtgenoten op hun dagelijkse activiteiten.

Hoofdstuk 2 beschrijft een tweejarig onderzoek met acht zelfstandig wonende oudere echtparen naar veranderingen in hun dagelijkse activiteiten. De deelnemende echtparen werden geselecteerd uit de respondenten van de Longitudinal Aging Study Amsterdam (LASA) op basis van gegevens over een recente achteruitgang in de gezondheid van één van de echtgenoten. De resultaten van het onderzoek laten zien dat het veranderen van dagelijkse activiteiten bestond uit een geleidelijk tweezijdig proces van: (1) convergeren (*converging*) en (2) bij blijven (*keeping up*). In dit proces waren drie geleidelijk in elkaar overgaande fases te onderscheiden. Convergeren

bestond uit een langzame binnenwaartse beweging met een vermindering van dagelijkse activiteiten in een kleiner wordende leefwereld. Bij blijven was een buitenwaartse beweging om het convergeren tegen te houden door dagelijkse activiteiten te gebruiken als een middel om lichamelijk en cognitief fit te blijven en de verbinding met de ruimere sociale wereld te behouden. In de eerste fase van veranderen behielden de echtparen hun eigen activiteitenpatroon met de voor hen kenmerkende wijze waarop de activiteiten van beiden aan elkaar gekoppeld waren. In de tweede fase boden echtgenoten weerstand aan convergeren door activiteiten uit te voeren die bijdroegen aan bij blijven. In de derde fase werden dagelijkse activiteiten in nauwe samenwerking gezamenlijk uitgevoerd in een kleiner wordende leefwereld. In deze fase vond een herschikking van betekenissen plaats, waarbij in een kleiner aantal dagelijkse activiteiten belangrijke betekenissen behouden konden blijven.

Hoofdstuk 3 beschrijft een narratieve case study waarin de ervaringen werden onderzocht van één 80+ echtpaar met de veranderingen in hun dagelijkse activiteiten na het CVA van de vrouw. De belangrijkste bevinding was dat de activiteiten van beide echtgenoten volledig met elkaar verweven waren. Zij functioneerden als een op elkaar afgestemde eenheid in al hun dagelijks handelen, als 'one body, three hands, and two minds'. De 'three hands' in de metafoor liet zien dat beide echtgenoten hun handelen beleefden alsof zij drie handen hadden ingelijfd waarmee zij gezamenlijk als één organisme ('one body') hun dagelijkse activiteiten uitvoerden. Met de 'two minds' werd aangegeven dat elk van de echtgenoten met het eigen denkvermogen bijdroeg aan het functioneren van het echtpaar als geheel.

Hoofdstuk 4 is gericht op de betekenis van gezamenlijke activiteiten vanuit het perspectief van één ouder wordend echtpaar. In deze studie met een 80+ echtpaar werd een combinatie van interviews en foto's gebruikt met een Interpretative Phenomenological Analysis (IPA) methode. Het echtpaar werd gefotografeerd terwijl zij aan het wandelen waren, één van de voor hen waardevolle activiteiten. Twintig foto's van deze wandeling werden door het echtpaar uitgebreid besproken om die foto's te selecteren die de beste weergave waren van de betekenis die zij aan het

wandelen gaven. Tenslotte maakten zij een fotoverhaal dat uit acht foto's bestond. Het fotoverhaal representeerde samen met vier thema's de betekenissen die het echtpaar aan deze gezamenlijke activiteit gaf. De thema's waren: (1) Samen maar ook afzonderlijk; (2) Zo is het altijd geweest; (3) Vrijheid ervaren en (4) Nieuwsgierig zijn om iets nieuws tegen te komen. Elk thema kende een gezamenlijk en een persoonlijk betekenis element. Beide betekenis elementen werden door de echtgenoten samen gecreëerd, waarbij zowel hun gezamenlijke als persoonlijke waarden een rol speelden.

In **hoofdstuk 5** wordt het onderwerp betekenis vanuit methodologisch perspectief beschreven. De vraag werd gesteld in hoeverre de validiteit van kwalitatief onderzoek in het geding is, als interview data afkomstig van niet-Engelse interviews geanalyseerd, vertaald en gepubliceerd worden in het Engels. Aan de hand van de vertaalstappen in de case studie over de ervaringen van een echtpaar met de veranderingen in hun dagelijkse activiteiten na een CVA (hoofdstuk 3) betoogden we dat betekenissen in het vertaalproces verloren kunnen gaan of veranderen, omdat interpreteren de kern van kwalitatief onderzoek is en vertalen eveneens bestaat uit het interpreteren van betekenissen. De aanbeveling werd gedaan om zo lang en zo veel mogelijk in de originele taal te blijven, het gebruik van vaste één-woord vertalingen uit te stellen en om de belangrijkste bevindingen en citaten te vertalen in nauwe samenspraak met een professionele vertaler. Deze aanbevelingen hadden tot doel bij te dragen aan de validiteit van kwalitatief onderzoek en in publicaties in internationale tijdschriften te komen tot een zo getrouw mogelijke weergave van de interpretaties van de ervaringen van de deelnemers aan het onderzoek.

Hoofdstuk 6 beschrijft een kwantitatief onderzoek onder 50+ echtparen, waarin de relatie tussen het fysiek functioneren en de sociale participatie van beide echtgenoten werd onderzocht met het echtpaar als eenheid van analyse. De data waren afkomstig van 582 Nederlandse echtparen waarbij beide partners deel hadden genomen aan de 'Survey of Health, Ageing and Retirement in Europe' (SHARE). Het niveau van sociale participatie werd gemeten als deelname aan en frequentie van vijf sociale activiteiten. Het niveau van sociale participatie van zowel mannen als vrouwen

was lager bij echtparen waarin beide echtgenoten fysieke beperkingen hadden dan bij echtparen waarin beide echtgenoten geen fysieke beperkingen hadden. In tegenstelling tot de verwachting verschilde de mate van sociale participatie van mannen met fysieke beperkingen van wie de vrouw geen fysieke beperkingen had niet significant van de sociale participatie bij echtparen waarin zowel de man als de vrouw geen fysieke beperkingen had. De sociale participatie van vrouwen zonder fysieke beperkingen met een man met fysieke beperkingen was significant lager dan de sociale participatie van vrouwen bij echtparen waarin zowel de vrouw als de man geen fysieke beperkingen had. Deze resultaten toonden sekseverschillen aan in de wijze waarop fysieke beperkingen van de ene echtgenoot samen hangen met de sociale participatie van de andere echtgenoot.

In **hoofdstuk 7** worden de belangrijkste resultaten van dit proefschrift geïnterpreteerd aan de hand van de drie hoofdonderwerpen. Daarnaast wordt een methodologische beschouwing gegeven, gevolgd door implicaties voor onderzoek en praktijk.

Conclusies en implicaties

Het veranderingsproces van de dagelijkse activiteiten van ouder wordende echtparen met een toenemende achteruitgang van de gezondheid was een geleidelijk tweezijdig proces van enerzijds convergeren en anderzijds bij blijven. Bij blijven werd geïnterpreteerd als een proactieve wijze van optimaliseren. Het in nauwe samenwerking gezamenlijk uitvoeren van dagelijkse activiteiten werd opgevat als een dyadische vorm van compenseren. We suggereerden dat de herschikking van betekenissen over een kleiner aantal dagelijkse activiteiten een manier was om belangrijke betekenissen te behouden. Dit proces droeg bij aan het behoud van interne continuïteit en aan het behoud van de persoonlijke en gezamenlijke identiteit. Echtgenoten behielden en ontwikkelden gezamenlijke en persoonlijke betekenissen door elkaar op dynamische wijze wederzijds te beïnvloeden. In het onderzoek bij echtparen met en zonder fysieke beperkingen werden sekseverschillen in de relatie tussen het fysiek functioneren en de sociale participatie van echtgenoten zichtbaar waarbij mannen met fysieke beperkingen voordeel leken te hebben van de invloed van hun vrouw.

Vervolgonderzoek is nodig om nader inzicht te krijgen in de compensatoire en adaptieve veranderingen in dagelijkse activiteiten van oudere partners, al dan niet gehuwd. We bevelen een dyadische aanpak aan, waarbij het paar de eenheid van analyse is. Onderwerpen voor vervolg onderzoek kunnen zijn: (1) de fases van verandering van dagelijkse activiteiten; (2) de specifieke invloed van gezamenlijke activiteiten op goed ouder worden; (3) de rol van persoonlijke en gezamenlijke betekenisgeving en (4) sekseverschillen in de beïnvloeding van partners van elkaars functioneren. Met dergelijk onderzoek kan bijgedragen worden aan de ontwikkeling van interventies voor oudere paren met een toenemende achteruitgang in de gezondheid om hen te ondersteunen samen goed ouder te worden.

